

There is no single magic solution to countering disinformation. It is an ongoing effort that combines personal media literacy, technical data analysis skills, and a well-thought-out communication strategy [6]. When all three components work together, the enemy's information operations lose their effectiveness. Where even one is missing, a vulnerability emerges that the enemy will inevitably exploit.

References

1. Ukraine. Law of Ukraine. On National Security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018, No. 2469-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2018. No. 31. Art. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian]
2. Center for Countering Disinformation under the National Security and Defense Council of Ukraine: analytical materials and reports: website. URL: <https://cpd.gov.ua> [in Ukrainian]
3. Center for Strategic Communication and Information Security under the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. How to spot a fake and counter manipulations in the information space: website. URL: <https://spravdi.gov.ua> [in Ukrainian]
4. Bellingcat Investigation Toolkit: practical guides and cases on data verification and OSINT investigations: website. URL: <https://www.bellingcat.com/resources/2021/11/09/the-bellingcat-toolkit-for-digital-investigators/>.
5. European Journalism Centre. Verification Handbook: a handbook on media literacy and fact-checking in crisis situations: website. URL: <https://verificationhandbook.com>.
6. Dutsyk, D. Ukrainian media and hybrid warfare: challenges for professional standards. *Collection of Scientific Papers on Strategic Communications and Countering Information Threats*. 2018. Iss. 1. P. 34–42. URL: <https://comms-journal.in.ua> [in Ukrainian]

Горбань Роман Владиславович, здобувач вищої освіти НАВС

Науковий керівник – **Резнік Юлія Степанівна**, старший викладач кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту права та психології НАВС, кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Розбудова ефективної системи притягнення до відповідальності за міжнародні злочини вимагає створення несуперечливого національного кримінально-правового підґрунтя, спроможного відобразити специфіку правопорушень, вчинених у контексті війни. Ключовим інструментом судочинства у цій сфері є ст. 438 Кримінального кодексу України (КК України), яка має бланкетний характер: її диспозиція не описує детальний перелік заборонених діянь, а відсилає до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (зокрема, до Женевських конвенцій 1949 року, Гаазьких конвенцій тощо).

Досліджуючи архітектуру цієї норми, Н. В. Коломієць вказує, що абстрактність і відсутність чіткої дефініції поняття «воєнний злочин» безпосередньо у КК України тривалий час виступали деструктивним чинником [1, с. 145]. Слідчі органи та суди опинялися у ситуації правової невизначеності на етапі досудового розслідування. О. Жовтюк додає, що це породжувало «інформаційний та методологічний вакуум», де формулювання підозр та складання обвинувальних актів вимагало від слідчого функцій експерта з міжнародного публічного права [3, с. 132].

Ситуація змінилася після того, як Україна у 2024 році ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду [9]. На виконання цих зобов'язань було впроваджено пакет змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, які повноцінно набули чинності з 2025 року. Це дозволило частково імплементувати положення ст. 8 Римського статуту, яка диференціює воєнні злочини на блоки залежно від характеру конфлікту та об'єкта посягання.

Водночас, як зауважують О. В. Кришевич та І. М. Ткаченко, у зв'язку з цим виникла нова доктринальна і практична проблема, пов'язана з дією кримінального закону в часі [4, с. 112].

Злочини, вчинені представниками збройних сил РФ до набрання чинності змінами 2025 року, мають оцінюватися за старою редакцією ст. 438 КК України, оскільки закон, який посилює кримінальну відповідальність, не має зворотної сили. Це створює ситуацію паралельної кваліфікації у межах одного й того самого збройного конфлікту.

Разом із цим в юридичній практиці виникає конкуренція між ст. 438 КК України та суміжними складами правопорушень: злочинами проти основ національної безпеки (ст. 111 – державна зрада, ст. 111-1 – колабораційна діяльність), військовими злочинами (Розділ XIX КК України) та загальнокримінальними діяннями проти особи та майна (ст. 115 – умисне вбивство, ст. 127 – катування, ст. 152 – зґвалтування, ст. 185 – крадіжка). Для розв’язання цієї конкуренції правоохоронні органи застосовували інструмент кумулятивної (комбінованої) кваліфікації, коли дії військовослужбовця РФ, який розстріляв цивільний автомобіль, одночасно кваліфікували за ч. 2 ст. 438 КК України та за п. 1, 12 ч. 2 ст. 115 КК України.

Проти такої практики виступає більшість дослідників, серед яких Д. Д. Новгородська та В. П. Любавіна, які обґрунтовують позицію, що контекст збройного конфлікту є специфічною ознакою, яка повністю поглинає базовий загальнокримінальний склад злочину [2, с. 180]. Цю тезу розвиває А. М. Глушко, вказуючи, що додаткове інкримінування статей загальної кримінальної спрямованості є штучним і надмірним подвоєнням кваліфікації, що порушує принцип *non bis in idem*, оскільки міжнародно-правова природа воєнного злочину вже містить у собі заподіяння шкоди особі, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права (МГП) [5, с. 166].

Кваліфікація воєнного злочину також вимагає обов’язкової наявності контекстуального елемента або зв’язку зі збройним конфліктом (*nexus*). Як підкреслює Л. М. Демидова, діяння не може бути автоматично визнане воєнним злочином лише тому, що воно вчинене під час війни; доказуванню підлягає факт, що збройний конфлікт відіграв суттєву роль у спроможності правопорушника вчинити це діяння або полегшив умови його виконання [7, с. 280].

Доведення цього зв’язку пов’язане з практичними труднощами, які виокремлюють О. Жовтюк та експерти Тренінгового центру прокурорів України, зазначаючи, що інтенсивні артилерійські обстріли та мінування територій унеможливають проведення класичних слідчих дій безпосередньо після вчинення злочину [3, с. 136; 8]. Масштабні руйнування інфраструктури внаслідок авіаударів знищують первинну слідову картину, що ускладнює проведення комплексних балістичних чи судово-медичних експертиз. Крім того, слідчі місцевих рівнів часто не володіють глибоким інструментарієм оперування нормами Гаазького чи Женевського права, що призводить до помилок при первинній фіксації матеріалів [8].

Додатковим чинником виступає технологічний прогрес та особливості ведення гібридної війни, де застосування безпілотних автономних систем озброєння, алгоритмів штучного інтелекту для наведення ракет, а також масовані транскордонні кібератаки на цивільну інфраструктуру ставлять нові виклики перед теорією права. Л. М. Демидова зазначає, що тексти міжнародних конвенцій не завжди дають чітку відповідь на те, як оцінювати рівень пропорційності військової переваги та ідентифікувати безпосереднього виконавця (комбатанта), який перебуває на значній відстані від місця вибуху у пункті управління [7, с. 283].

Ці технологічні складнощі накладаються на специфіку суб’єктного складу воєнних злочинів, де суб’єктом вважається як комбатант, так і цивільна особа, якщо її дії пов’язані з контекстом війни (наприклад, представник окупаційної адміністрації, який здійснює примусову депортацію населення). Складною для українського кримінального процесу стала легалізація принципу командної відповідальності (*command responsibility*), зафіксована у реформі 2025 року, згідно з якою командир підлягає відповідальності за воєнні злочини підлеглих, якщо він знав або повинен був знати про них, але не вжив заходів для їх припинення [5, с. 165].

О. В. Кришевич та І. М. Ткаченко констатують, що практична реалізація цього інституту в судах стикається із серйозними перешкодами, оскільки доказування факту наявності «ефективного контролю» та усвідомлення керівником дій підлеглих у динамічних умовах бою вимагає специфічних доказів – перехоплень зв’язку, внутрішніх наказів чи журналів бойових дій ворога, отримання яких є вкрай ускладненим [4, с. 128].

Окремої уваги заслуговує конструкція ч. 1 ст. 438 КК України, яка використовує узагальнююче формулювання «та інші порушення законів та звичаїв війни». В аналітичних матеріалах Адвокатського об'єднання AZONES вказується, що через таку неконкретизованість правозастосовчі органи змушені самостійно оцінювати ступінь «серйозності» порушення міжнародного права, що створює підґрунтя для суб'єктивізму та неоднакової судової практики [6].

До 2022 року в Україні була відсутня стала судова практика розгляду справ цієї категорії. Як зазначають експерти Прокуратури, це призводило до системної помилки, коли значна кількість реальних воєнних злочинів (наприклад, локальне пограбування цивільних громадян або вилучення техніки) кваліфікувалися за загальнокримінальними статтями КК як крадіжки, грабежі чи розбої, що викривляло статистику та розмивало міжнародну специфіку злочинів [8].

Крім того, гостро стоїть питання диференціації покарань, оскільки чинні санкції ст. 438 КК України, на думку Д. Д. Новгородської та В. П. Любавіної, є недостатньо гнучкими [2, с. 179]. У межах ч. 1 цієї статті суду доводиться обирати покарання як за менш суспільно небезпечні воєнні злочини (привласнення майна без воєнної необхідності), так і за масштабні невивіркові артилерійські обстріли міст, які не призвели безпосередньо до загибелі людей, але повністю зруйнували житлову інфраструктуру. Це свідчить про невідповідність санкцій норми масштабам заподіяної шкоди.

Подолання окреслених кримінально-правових проблем потребує комплексного реформування матеріального та процесуального права за кількома стратегічними векторами. Насамперед, необхідно усунути надмірну бланкетність ст. 438 КК України, деталізувавши текст національного закону конкретними складами воєнних злочинів, які б повністю корелювалися із сучасною редакцією Римського статуту та практикою Міжнародного кримінального суду [4, с. 128]. Разом із цим слід забезпечити розбудову спеціалізованих підрозділів у правоохоронних органах та створення окремих судових колегій (палат) для розгляду справ про міжнародні злочини, кадровий склад яких повинен проходити безперервне навчання з питань застосування МГП [1, с. 149].

Оскільки проведення класичних слідчих дій на лінії фронту є ускладненим, пріоритет має бути наданий стандартам дистанційного збору даних. Це включає використання супутникових знімків високої роздільної здатності, 3D-моделювання місць руйнувань за допомогою лазерного сканування, верифікацію відеоматеріалів із дронів та інтеграцію даних OSINT-розслідувань у процесуальну площину [3, с. 138]. Посилення взаємодії з Офісом Прокурора МКС та використання механізмів універсальної юрисдикції іншими державами є дієвим шляхом для притягнення до відповідальності вищого військово-політичного керівництва держави-агресора.

Оскільки воєнні злочини не мають строків давності (ст. 49 КК України), належним чином сформована доказова база та обґрунтована юридична оцінка дій злочинців забезпечать невідворотність покарання незалежно від того, скільки часу мине з моменту завершення збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Коломієць Н. В. Проблемні аспекти кваліфікації воєнних злочинів в Україні. *Analytical and Comparative Jurisprudence*. 2024. № 2. С. 142–150. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/06/82.pdf>
2. Новгородська Д. Д., Любавіна В. П. Актуальні проблеми кваліфікації воєнних злочинів в Україні. 2024 С. 177–180. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6290/6151>
3. Жовтюк О. Актуальні проблеми розслідування воєнних злочинів. С. 130–138. URL: <https://naukaipravoohorona.navs.edu.ua/index.php/naukaipravoohorona/article/view/1905/1894>
4. Кришевич О. В., Ткаченко І. М. Воєнні злочини: проблемні питання кваліфікації та розмежування з суміжними кримінальними правопорушеннями. С. 124–129. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/350921/337950>
5. Глушко А. М. Особливості кримінально-правової кваліфікації дій особи за порушення законів і звичаїв війни. С. 71–79. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/880/819>
6. Проблемні питання належної кваліфікації воєнних злочинів. Адвокатське об'єднання AZONES. 2022. URL: <https://azones.law/analytics/problemni-pytannya-naleznoyi-kvalifikatsiyi-voyennyh-zlochyniv/>

7. Демидова Л. М. Воєнні злочини: проблеми визначення та кваліфікації. С. 278–284. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/44-1.pdf>

8. Кваліфікація воєнних злочинів за Кримінальним кодексом України. Тренінговий центр прокурорів України. URL: <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/czentr-znan/intervyu-z-treneramy/kvalifikaciya-voyennyh-zlochyniv-za-kryminalnym-kodeksom-ukrayiny/>

9. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року : ратифіковано Законом України № 3939-IX від 21 серп. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

Грігоца Сергій Юрійович, здобувач вищої освіти НАВС

Науковий керівник – **Симоненко Наталія Олександрівна**, доцент кафедри кримінального права НАВС, кандидат юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ПРОТИДІЇ СУЧАСНИМ ЗАГРОЗАМ

Сучасні виклики безпеці України від відкритої військової агресії до кібератак та інформаційного впливу – потребують не лише внутрішньої мобілізації ресурсів, а й ефективної міжнародної взаємодії. Європейська та світова практика переконливо доводить, що міждержавна інтеграція у сфері оборони й безпеки через військово-політичні союзи, коаліції та спільні місії суттєво підвищує стійкість держав до новітніх загроз [5, с. 74]. Саме з цієї причини Україна послідовно розширює співпрацю з НАТО та Європейським Союзом, адаптуючи власну систему національної безпеки до міжнародних стандартів.

Ключовою основою колективної безпеки в євроатлантичному просторі залишається НАТО. Відповідно до статті 5 Вашингтонського договору, напад на одну державу-члена розцінюється як напад на весь Альянс. Стратегічна концепція НАТО 2022 року, затверджена під час саміту в Мадриді 29 червня 2022 р., підтвердила, що головним призначенням Організації є гарантування колективної оборони союзників [4, с. 5]. У документі окреслено три основні напрями діяльності Альянсу: стримування й оборона, запобігання кризам та зміцнення безпеки через партнерство. В умовах російської агресії НАТО особливо наголошує на необхідності модернізації оборонних підходів – підвищенні бойової готовності, розширенні присутності на східному фланзі та активізації взаємодії з партнерами [4, с. 7].

Повномасштабна агресія у 2022 році вкотре довела значущість НАТО як найефективнішої системи колективної оборони сучасності [1, с. 304]. Альянс надав Україні масштабну військову, консультативну й політичну підтримку: постачання сучасного озброєння, боєприпасів, систем протиповітряної оборони, а також організацію навчання українських військовослужбовців. Крім цього, країни-члени координують фінансову допомогу та сприяють реформуванню українського сектору безпеки [1, с. 465].

Яскравим прикладом взаємодії міжнародних безпекових структур став механізм «Берлінський плюс», погоджений між НАТО та ЄС у 2003 році. Завдяки йому Європейський Союз отримав можливість використовувати планувальні ресурси й військові механізми Альянсу для реалізації власних операцій [5, с. 112]. Саме в такому форматі здійснювалися операції Concordia у Північній Македонії та EUFOR Althea у Боснії і Герцеговині. Цей досвід продемонстрував ефективність поєднання військових можливостей НАТО з політичним потенціалом Європейського Союзу [5, с. 115].

Водночас ЄС активно розбудовує власну архітектуру безпеки через Спільну політику безпеки і оборони (CSDP). Після прийняття Лісабонського договору та Глобальної стратегії ЄС її роль суттєво зросла [3, с. 93]. У межах CSDP реалізуються миротворчі, гуманітарні, антипіратські та тренувальні місії, а також підтримуються реформи сектору безпеки в країнах-партнерах. Значна увага приділяється цивільним місіям, протидії тероризму та стабілізації кризових регіонів [3, с. 97].

У 2022 році Європейський Союз ухвалив «Стратегічний компас», що визначив ключові орієнтири безпекової політики до 2030 року [3, с. 145]. Документ передбачає формування сил швидкого реагування, посилення оборонної взаємодії між державами-членами та